

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 13ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1997

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΑΤΣΑΝΙΩΤΗ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ο Ἀκαδημαϊκός κ. **Νικόλαος Κονομής** παρουσιάζοντας τὸ βιβλίον τοῦ Κυριάκου Χατζηγιάννου, «Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς ὀμιλουμένης Κυπριακῆς διαλέκτου: Ἱστορία, Ἑρμηνεία καὶ Φωνητικὴ τῶν λέξεων μὲ Τοπωνυμικὸ παράρτημα», Λευκωσία 1996, λέγει τὰ ἑξῆς:

Ἡ ἔτυμολογία συνδεόταν στὴν ἀρχαιότητα μὲ τὴν ἀρχικὴ καταγωγὴ τῆς γλώσσας καί, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἐπικράτησε καὶ στὸ θέμα αὐτὸ ἡ γνωστὴ ἀπ' ἄλλοῦ «φιλοσοφικὴ» θεώρηση νόμου ἢ φύσει. Σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη ἀρχὴ ἢ δημιουργία τῆς γλώσσας ἦταν θέμα σύμβασης μεταξὺ τῶν χρηστῶν τῆς, ἐνῶ ὅσοι πρέσβευαν τὴ δεύτερη ἀρχὴ φρονοῦσαν ὅτι ὑπῆρχε μιὰ φυσικὴ συγγένεια ἀνάμεσα στὸ σύμβολο καὶ τὸ δηλούμενο. Καὶ οἱ δύο ἀπόψεις ὑπέθεταν ὅτι ἡ σπουδὴ τῶν ὀνομάτων μποροῦσε νὰ ἀποκαλύψει τὴν ἀλήθεια (τὸ ἔτυμον) γιὰ τὰ πράγματα. Φιλόσοφοι ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο καὶ ἑξῆς ἀνέμεναν ἀπὸ τὴν ἔτυμολογία νὰ χύσει φῶς στὴν ἀληθινὴ φύση τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ὁ Σωκράτης συνοψίζοντας τὴ συζήτηση στὸν *Κρατύλο* (438 d) ἐκφράζει τὴν ἀποψη ὅτι τὰ ὀνόματα μικρὰ μόνον ἀξία ἔχουν στὴν εὑρεση τῆς πραγματικότητος. Τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὴ Ρώμη κύριο ἔργο τῆς ἔτυμολογίας ἦταν γενικὰ ἡ διασάφηση ἀρχαϊκῶν ἢ ἀσυνήθιστων λέξεων τῶν ποιητικῶν κειμένων, γι' αὐτὸ καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δραστηριότητος αὐτῆς εἶναι συνυφασμένο μὲ τὴ λεξικογραφικὴ δραστηριότητα τῶν ἀλεξανδρινῶν καὶ βυζαντινῶν λογίων καὶ γραμματικῶν.

Κάποιους κανόνες ἔτυμολογίας διατύπωσαν πρῶτοι οἱ Στωικοὶ στοὺς ὁποίους ἀποδίδονται καὶ τὰ πρῶτα ἔτυμολογικὰ ἔργα. Μιὰ ἀπὸ τὶς ἔτυμολογικὲς αὐτὲς ἀρχὲς εἶναι π.χ. ἡ κατ' ἀντίφρασιν (λατ. *e contrario*) π.χ. ἀγνεῶν Κλέαρχ. 6 (ἀπὸ τὸ

ἐπίθ. ἀγνός) ‘μέρος ἀγνότητας’ σημαίνει τὸ πορνεῖο. Δείγματα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου αὐτῆς σώθηκαν κι ἀπὸ τὴ Λατινική. Ὁ γραμματικὸς Stilo διδάσκει ‘ὅτι ὁ miles παράγεται a mollitia’ (= ἀπὸ τῆ μαλθακότητα) γιὰ τὸ λόγο ὅτι ὁ στρατιώτης πρέπει νὰ εἶναι asper (= τραχύς) ἢ lucus (= ἄλσος) ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ luceo (= φωτίζω) κατ’ ἀντίφραση ἐπειδὴ minime luceat (= ἐλάχιστα μπορεῖ νὰ εἶναι φωτεινός). Ἡ ἀπαράδεκτη αὐτὴ κατάσταση διατηρήθηκε οὐσιαστικά μέχρι τὸ τέλος τοῦ 18ου ἢ καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ 19ου αἰ. Σήμερα ὥστόσο τὰ πράγματα ἔχουν ἀλλάξει ριζικά γιὰτὶ ἡ ἐτυμολογία βασίζεται κυρίως πρῶτα στὴ φωνολογία κι ὕστερα στὴ μορφολογία τῶν λημμάτων χωρὶς νὰ παραμελεῖ, ὅπου αὐτὸ εἶναι δυνατὸ, καὶ τὴ συγκριτικὴ ἐξέταση τοῦ διαθέσιμου ὕλικου.

Στὰ Νέα Ἑλληνικά μπορεῖ νὰ ἰσχυριστεῖ κανεὶς ὅτι ὁ κλάδος τῆς ἐτυμολογίας δὲν ἔχει ἀκόμη καλλιεργηθεῖ συστηματικά. Οἱ περισσότερες προσπάθειες ἐτυμολογίας εἶναι “ἐρασιτεχνικὲς” κι ἔγιναν στὰ πλαίσια τῆς περιγραφῆς μιᾶς διαλέκτου ἢ τῆς κατάρτισης ἰδιωματικῶν γλωσσариών. Εἰδικότερα γιὰ τὴν Κυπριακὴ διάλεκτο, ὅπου ὑπῆρξε κάποια συλλογὴ καὶ κάποια ἐπεξεργασία γλωσσικοῦ ὕλικου δὲν ὑπάρχουν ἀξιόλογες ἐτυμολογικὲς συμβολές. Ἀπὸ τὶς καθαρὰ συλλεκτικὲς ἐργασίες μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν τὰ *Κυπριακά* (τόμ. 2, 422-875 καὶ 876-880) τοῦ Ἀθ. Σακελλαρίου καὶ τὸ *Γλωσσάριο τοῦ Γεωργίου Λουκά τοῦ περασμένου αἰώνα*, καθὼς καὶ τὰ *Γλωσσάρια τοῦ Ἰωάννου Ἐρωτοκρίτου καὶ Ξενοφάντος Φαρμακίδου*, τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 20οῦ αἰ. Τὰ γλωσσάρια αὐτὰ ἀποτελοῦν μιὰ καλὴ βάση στήριξης γιὰ τὴν κατάρτιση τοῦ λεξικοῦ τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου. Δύο ἰδρύματα στὴν Κύπρο θὰ μπορούσαν νὰ ἀναλάβουν τὸ σημαντικὸ αὐτὸ ἔργο. Τὸ Κέντρο Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, τὸ ὁποῖο ὥστόσο ἀναλώθηκε στὴν ἐκδοση ὕλικων γιὰ τὴ σύνταξη Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Κυπριακῆς Διαλέκτου χωρὶς, ὅσο γνωρίζω, περαιτέρω συλλογὴ ὕλικου ἀπὸ τοὺς προφορικοὺς φορεῖς του, καὶ τὸ νεοσύστατο Πανεπιστήμιο τῆς Κύπρου. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1989 κατὰ τὸν σχεδιασμὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου στὴν Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ εἰσηγήθηκα τὴν ἴδρυση λεξικογραφικῆς μονάδας τῆς ὁποίας ἐπεῖγον ἔργο θὰ ἦταν νὰ ἀποθηκεύσει σὲ τράπεζα δεδομένων ὅλο τὸ διαλεκτικὸ ὕλικὸ πού εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας σὲ χιλιάδες δημοσιεύματα καὶ νὰ προχωρήσει καὶ στὴ συλλογὴ καὶ ἄλλου ὕλικου ἀπὸ τοὺς προφορικοὺς φορεῖς του σὲ μιὰ ὕστατη προσπάθεια διάσωσης τοῦ γλωσσικοῦ πλούτου τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς νήσου. Δυστυχῶς ἡ ἰδέα ἔμεινε στὰ χαρτιά, γιὰτὶ ἡ διοίκηση τοῦ Πανεπιστημίου δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν ἐθνικὴ σημασία τοῦ ἔργου καὶ τὸ χειρότερο οὔτε τὸ προσωπικὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἀπαίτησε ὡς τώρα τὴν ἴδρυση τῆς λεξικογραφικῆς μονάδας. Ἔτσι τὸ βάρος τῆς ἐπιτέλεσης τοῦ ἔργου πέφτει στοὺς ὤμους ἰδιωτῶν. Γνωρίζω τρεῖς προσπάθειες πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτῆ. Ἡ πρώτη τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ Κωνστ.

Γιαγκουλλῆ, *Ἐπίτομο Ἑτυμολογικὸ καὶ Ἑρμηνευτικὸ λεξικὸ τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου*, Λευκωσία 1992 πού δὲν μοῦ εἶναι δυστυχῶς γνωστὸ πέραν τοῦ τίτλου του. Ἡ δεύτερη προσπάθεια ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη Κ. Ταμασοκλῆ, *Ἑτυμολογικὸ Λεξιλόγιο τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου*, τόμ. Α' Ἀθήνα 1966, σσ. 274. Ὁ συγγραφέας εἶναι σύμφωνα μὲ δήλωσή του γλωσσολόγος σπουδαγμένος στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βιέννης ἀλλὰ δυστυχῶς ἐπιστημονικὰ μᾶς γυρνᾷ πίσω στὶς ἀρχὲς τῆς ἑτυμολογίας μὲ φανταστικὲς κι ἀθεμελίωτες προτάσεις. Ἴδου ἓνα δεῖγμα: στὴν προσπάθειά του νὰ ἑτυμολογήσει τὴν πρόθεση (sic) *κοντὰ* γράφει: 'Φυσικὰ ἀνεζήτησα τὸ ἔτυμό του πρώτα στὴν ἑλληνική, χωρὶς ὅμως ἀποτέλεσμα. Τίποτε τὸ συναφές. Μὲ τὸ *κοντὸς* = *κοντὰρι* σχέσι δὲν ἔχει. Αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸ *κεντέω-ῶ* καὶ ἐπιπλέον δηλώνει κάτι μακρὺ, ἐνῶ τὸ ἐπιθετὸ *μας κοντὸς* δηλώνει ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο τοῦ *μακρός*.'

Καὶ συνεχίζει: 'Ἡ προέλευσή του ἀνεζητήθη ἄλλοῦ, στὰ ξένα, καὶ πράγματι ἐκεῖ εὐρέθη. Καὶ ἦταν τόσο κρυμμένη μὰ καὶ τόσο ἀπίθανη, πού, ἂν δὲν ἦταν τὸ σχετικὸ ὕλικό τόσο ἐνσυνείδητα μαζεμένο (ML 728), δὲν θὰ ἐφαντάζετο κανεὶς ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ λατ. *casa* = σπίτι!'

Τρίτο στὴ σειρά εἶναι τὸ πόνημα τοῦ Κυριάκου Χατζηγιάννου, *Ἑτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς ὀμιλουμένης Κυπριακῆς διαλέκτου*. Ἱστορία, Ἑρμηνεία καὶ Φωνητικὴ τῶν λέξεων μὲ Τοπωνυμικὸ Παράρτημα, Λευκωσία 1996 σσ. 267 τὸ ὁποῖο θὰ σᾶς παρουσιάσω. Ὁ σ. εἶναι ὁ πιὸ διαπρεπὴς ἐκπαιδευτικὸς ἀπὸ μιὰ πλειάδα λαμπρῶν ἐκπαιδευτικῶν πού ὑπηρετήσαν μὲ πάθος τὴν παιδεία τοῦ κυπριακοῦ ἑλληνισμοῦ. Ταυτόχρονα εἶναι καὶ ὁ σημαντικότερος λόγιος — ὄχι μόνο φιλόλογος — πού γνωρίζω ἀπὸ ὀποιαδήποτε περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι πολυγραφότατος καὶ οἱ ἐργασίες του στρέφονται σχεδὸν ἀποκλειστικὰ γύρω ἀπὸ τὸν κυπριακὸ ἑλληνισμό — τὴ γλώσσα του, τὴ λαογραφία του, τὴν ἱστορία του, ἀκόμη καὶ τὴν ἀρχαιολογία του. Καὶ μόνο τὸ πεντάτομο ἔργο του «*Ἡ Ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς*», σὲ 8 μέρη νὰ ξεφυλλίσει κανεὶς θὰ μείνει κατάπληκτος ἀπὸ τὴν δαιμονιώδη δραστηριότητά του καὶ τὴν ἀφοσίωσή του στὴν ἀποστολὴ πού ἔταξε στὴ ζωὴ του, ἂν μάλιστα ἀναλογιστεῖ ὅτι οἱ τρεῖς τελευταῖοι τόμοι τοῦ ἔργου παρασκευάστηκαν στὴν προσφυγιά μακριὰ ἀπὸ τὰ βιβλία καὶ τὶς σημειώσεις του.

Στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ Ἑτυμολογικοῦ λεξικοῦ γίνεται ἀναφορὰ στὴν ἀποκοπὴ τῆς Κύπρου ἀπὸ τὸ Βυζάντιο πρὸς τὰ τέλη τοῦ 12ου αἰ. καὶ τὸν σχηματισμὸ τοῦ φεουδαρχικοῦ κράτους τῆς γαλλικῆς δυναστείας τῶν Λουζινιανῶν. Ἡ Κύπρος ἀπομονωμένη πλέον ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς παραδόσεις μέσα σὲ σύντομο σχετικὰ χρονικὸ διάστημα ὡς τὸν 15ο αἰ. ἀπέκτησε τὴ διαλεκτικὴ τῆς ἰδιαιτερότητα μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν πληθώρα τῶν γαλλικῶν λέξεων τοῦ κυπριακοῦ λεξιλογίου. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔκανε τὸν Κύπριο χρονογράφου Λεόντιο Μαχαιρᾶ (15ος αἰ.) νὰ γράψῃ ἐπιτιμητικὰ: «Καὶ

ἀπὸ τότες [δηλ. ἀφότου πῆραν τὸν τόπον οἱ Λαζανιάδες] ἀρκεῖσαν νὰ μαθάνουν φράγ-
κικα καὶ ρωμαϊκά ὅτι εἰς τὸν κόσμον δὲν ἤξεύρουσαν εἶναι συντυχάνομεν» (ἔκδοσις
Dawkins σ. 143 § 158). Μετὰ τὴ Φραγκοκρατία ἢ κυπριακὴ διάλεκτος ὑπέστη ἀπὸ τὸ
1489 καὶ τὴν ἐπίδραση τῆς ἐνετικῆς διαλέκτου καὶ τὸ 1571 μὲ τὴν ὑποταγὴ τῆς νήσου
στοὺς Τούρκους ἐπανασυνδέθηκε γλωσσικὰ μὲ τὸν ὑπόλοιπο Τουρκοκρατούμενο ἑλ-
ληνισμό.

Ὁ συγγρ. ὀρθὰ ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ Κύπρος ἐξαιτίας τῆς Φραγκοκρατίας (1191-
1571) παρέμεινε μακριὰ ἀπὸ κάθε Σλαβικὴ καὶ Ἀρβανίτικη γλωσσικὴ ἐπίδραση καὶ
ἐπικαλεῖται τὸν Ἀγγλο ἀρχαιολόγο Stanley Casson πού σ' ἔνα κείμενό του σημείω-
σε ὅτι «ἡ Κύπρος ἐξακολουθεῖ νὰ κατοικῆται ἀπὸ Ἕλληνας, πού μποροῦν νὰ ἀξιῶνουν
μιὰν περισσότερο ἀπ' εὐθείας καταγωγὴ ἀπὸ τὶς φλέβες τῶν προ-Δωριέων Ἑλλήνων
παρὰ ὅσα πλεῖστα μέρη τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας, ὅπου Ἀλβανικὲς καὶ Σλαβικὲς
εἰσβολὲς ἔχουν μεταβάλλει τοὺς φυλετικoὺς τύπους πολὺ σημαντικὰ». Ἐπικαλεῖται
ἐπίσης ἐπιστολὴ τοῦ ἑλληνιστῆ καθηγητῆ τῆς Ὁξφόρδης Gilbert Murray (1956) ὁ
ὁποῖος τοῦ γράφει: «Εἶχα βέβαια πρὸ καιροῦ σημειώσει τὴν ἰδιαιτέρη συμφωνία με-
ταξὺ τῆς Κυπριακῆς καὶ Ἀρκαδικῆς διαλέκτου, πού ἔδειχνε πὼς αὐτὲς οἱ ἀπομονω-
μένες ἐπαρχίαι μιλοῦσαν καὶ οἱ δύο μιὰν εἰδικὰ ἀρχαία μορφή τῆς Ἑλληνικῆς γλώσ-
σας» γιὰ νὰ καταλήξει μὲ κάποια δόση ὑπερβολῆς ὅτι «δὲν εἶναι καθόλου παράξενο
πὼς σώζονται ἀκόμα στὴν ὁμιλουμένη σήμερα Κυπριακὴ διάλεκτο λέξεις ὅπως, ὁ
μολίτας, ὁ κίλλης, ὁ βόρτακος, ὁ βαβάτσιμος κ.ἄ. πού κρατοῦν ἀπὸ τὴν πανάρχαιαν
ἐκείνη Κυπριακὴ διάλεκτο, πού μιλοῦσαν οἱ Ἀχαιοὶ πού ἤρθαν καὶ κατέκτησαν τὴν
Κύπρο τὸν 12ο π.Χ. αἰ.».

Ὁρθὰ ἐπίσης ἐπισημαίνει ὅτι «ἡ καθαρότητα μιᾶς διαλέκτου βρίσκεται κυρίως
στὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου, τῶν ἀγροτῶν (γεωργῶν καὶ κτηνοτρό-
φων). Αὐτοὶ, λόγῳ τῶν συνθηκῶν τῆς διαβίωσής τους, ἀπομονωμένοι στὰ χωριά
τους, μακριὰ ἀπὸ τὰ κοσμοπολίτικα κέντρα τῶν πόλεων, διατήρησαν γνησιώτερη
διάλεκτο ἀπὸ τοὺς ἀστους». Καὶ καταλήγει: «Ἀκριβῶς αὐτὴ τὴ διαλεκτικὴ μορφή
ἐξετάζουμε στὸ Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ μας».

Ὅσο γιὰ τὴ λεξιλογικὴ διαστρωμάτωση τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου ὁ συγγρ.
διακρίνει τὰ ἑξῆς στρώματα:

α) τὸ στρώμα τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου τῶν Ἀχαιῶν (πού περιλαμβάνει λίγες
λέξεις).

2) τὸ στρώμα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, πού εἶναι καὶ
τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ κορμοῦ της, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου ἴσαμε τὸν Θεόκρι-
το, «ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τὴν καθαρὴ κλασσικὴ περίοδο».

3) τὸ στρώμα τῆς Κοινῆς πού τὸ συναντοῦμε στὸ Λεξιλόγιο τῆς Π.Δ., τῶν παπύρων, τῆς Κ.Δ. καὶ γενικὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς.

4. τὸ βυζαντινὸ στρώμα, στὸ ὁποῖο εἰσχώρησαν καὶ ἀρκετὲς λατινικὲς λέξεις.

5) τὸ Φραγκο-Ενετικὸ στρώμα στὸ ὁποῖο εἶναι ἐνσωματωμένες ἀρκετὲς λέξεις ἀπὸ τὴν ἀρχαία γαλλικὴ καὶ εἰδικώτερα τὴν Προβηγγιανὴ καὶ περισσότερες ἰταλικές. Στὸ στρώμα αὐτὸ ὑπάγει ὁ συγγρ. καὶ τὶς λίγες ἀραβικὲς λέξεις πού ἔφεραν στὴν Κύπρο οἱ Συριᾶνοι τοὺς ὁποίους ἔφεραν μαζί τους οἱ Λουζινιανοί. Προστίθεται ἐπίσης ἡ ἀρμενικὴ λ. *χανούτιν* τὸ (= κατάστημα).

6) τὸ στρώμα τῆς Τουρκοκρατίας, πού ὅλες σχεδὸν οἱ λέξεις του εἶναι κοινὸ δάνειο —κατὰ τὸ πλεῖστον τουρκικὲς— μὲ τὶς ἄλλες ἑλληνικὲς περιοχές. Οἱ Κυπριακὲς διαφέρουν μόνον ὡς πρὸς τὴ φωνητικὴ ἀπόδοση. Γιὰ τὶς λίγες ἀγγλικὲς λέξεις οἱ ὁποῖες ἀπὸ τὸ 1878 ἀποτελοῦν κτῆμα τῆς ἀστικῆς κυρίως τάξης ὁ συγγρ. ἀμφιβάλλει ἂν θὰ πολιτογραφηθοῦν ποτὲ στὸ κυπριακὸ λεξιλόγιο.

Παρὰ τὴν ἀφθονία ξένων λέξεων ὁ συγγρ. ὀρθὰ τονίζει ὅτι «οἱ φθόγγοι καὶ ἡ φωνητικὴ τῶν λέξεων δὲν ἐπηράσθηκε ἀπὸ τὶς ξένες ἐπιδράσεις καὶ ἀκολούθησε φυσιολογικὴ ἐξέλιξη».

Στὴ συνέχεια ὁ συγγρ. ἀφοῦ ἀποτίσει τὴν πρέπουσα τιμὴ στὸ γνωστὸ ἔργο τοῦ Χρήστου Παντελίδη, *Φωνητικὴ τῶν Νεοελληνικῶν Ἰδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου καὶ Ἰκαρίας* (Ἀθήναι 1929), ἐξετάζει διάφορα παραδείγματα γιὰ νὰ ὑποδείξει πῶς ἐξελικτικὰ κατέληξαν οἱ φθόγγοι τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου στὴ σημερινή τους μορφή. Πιστεύει ὅτι μὲ τὸν τρόπο πού ἀναλύονται στὸ Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ οἱ φθόγγοι τῆς Κυπριακῆς ἀποδεικνύουν σὲ κάθε λέξη ὅτι ἡ ἐξέλιξή τους ἦταν ἐντελῶς φυσιολογικὴ καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ διάλεκτος ἐξελίχθηκε φυσιολογικὰ στὴ σημερινή της μορφή χωρὶς ξένη ἐπίδραση στὴ φθογγολογία.

Ὁ συγγρ. διακρίνει τὴν Κυπριακὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες νεοελληνικὲς διαλέκτους:

α) «γιατὶ (ἡ Κυπριακὴ) διατήρησε τὸ *ν* στὸ τέλος τῶν ὀνομάτων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ κατ' ἀναλογίαν τούτων πρόσθεσε *ν* ἐκεῖ πού δὲν ὑπῆρχε στὴν ἀρχαία» (π.χ. *μέλιν*, *στόμαν* κ.ά.). Καὶ συμπεραίνει ὅτι «ἡ Κυπριακὴ διάλεκτος μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἡ διάλεκτος τοῦ *νῦ*». Τὴ διακρίνει ἐπίσης ἡ διατήρηση τῆς προφορᾶς τῶν διπλῶν συμφώνων τῆς ἀρχαίας μὲ ἐξαιρέση τὰ δύο *ρη* πού ἀπλοποιήθηκαν σ' ἓνα.

β) «Ἡ Κυπριακὴ —ὅπως ὀρθὰ σημειώνει— χάριν ἐμφάσεως διπλασίασε συχνὰ τὰ λεγόμενα ἄηχα σύμφωνα *ν*, *σ*, *τ*, *θ*, *π*, *λ*, *μ* μεταξὺ δύο φωνέντων (π.χ. *ἔσσω*, *ῥλλία*, *ποπτέ*, *σῆμμερα* κ.ά.). Ἡ ἔμφαση αὐτὴ νομίζει ὅτι δυναμώνει τὴν ἐννοιολογικὴ παραστατικὴ τῆς λέξης. Ὑστερα ὁ συγγρ. ἀναφέρεται στὴν ἐξέλιξη τῶν συμπλεγμάτων *ρη* καὶ *ργ* ὅπου καὶ διορθώνει τὸν Παντελίδη σχετικὰ μὲ τὴν τροπὴ τοῦ *ρη* ἰσχυ-

ριζόμενος ότι παντού στην Κύπρο το σύμπλεγμα *ργ* μετατρέπεται, όπως και σε μερικά νησιά της Δωδεκανήσου σε *ργκ*. Η γνώση μου ώστόσο του ιδιώματος με κάνει να ξενίζομαι από την προφορά *ἀργκάτης* (ἐργάτης), *ἀργκάθθρωπος* (ἀγριάνθρωπος), αλλά επειδή και άλλοι συλλέκτες γλωσσικού ύλικού σημειώνουν το φαινόμενο θα πρέπει να υποθέσουμε ότι η περιοχή Μόρφου, τουλάχιστον, δεν ακολουθεί την εξέλιξη αυτή και προφέρει *ἀρκάτης*, *ἀρκάθρωπος* κ.ά.

Ακολουθώς ο συγγρ. αναφέρεται στα σύνθετα ρήματα με κατάληξη *-βολῶ* (ἀπό το βάλλω), *-κοπῶ* (ἀπό το κόπτω), και *-λογῶ* (ἀπό το λέγω) και βρίσκει ότι η σημασία τους είναι 'ἐκπέμπω' για το βάλλω, δήλωση ἔντονης ἐνέργειας ἀπό το κόπτω, ἐνῶ ὅσα ἔχουν δεύτερο συνθετικό το λέγω γίνονται θαμιστικά πού ἐκφράζουν συχνότητα ἢ συνέχεια τῆς ἐνέργειας τοῦ λέγω. Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικό τῆς Κυπριακῆς θεωροῦνται τὰ οὐσιαστικοποιημένα ἀπαρέμματα τοῦ ἐνεστώτα, τοῦ μέλλοντα κι ἀκόμα τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου (τὸ *λέειν*, τὸ *πετάσειν*, τὸ *στραφεῖν*).

Ἐπισημαίνεται κατόπιν ἡ συχνότητα τῆς ἀπλολογίας στήν Κυπριακή (βορβόπηλα < βορβορόπηλα, διαβαζῶ < διαβιβάζω κ.ά.). Καί συνεχίζει με διαφορες ἐπεξηγήσεις για τὸν χαρακτηρισμὸ ὡς ἐπιθέτων ὀρισμένων μετοχῶν τοῦ παρακειμένου (π.χ. *ἀγγρισμένος*, *λαομένος* κ.ά.) ἢ ψευδομετοχῶν σὲ *-άμενος* ἢ *-ούμενος* (π.χ. *πεμπάμενος*, *παιξοόμενος*).

Ἵστερα ὁ συγγρ. δίνει πληροφορίες για τὴν ὀρθογράφηση τῶν ρημάτων σὲ *-ώννω*, ἐπεξηγεῖ τοὺς τύπους *κόβνω* ἀπὸ τὸ *κόπτω* μέσω τοῦ *ἀορ. ἔκοψα*, πῶς τὸ *-εῶ* ἔγινε *-εῶκω* και πολλά ἄλλα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναφέρω μόνο τὴ μετάπλαση δυσπρόφερτων συμπλεγμάτων σὲ εὐφωνικά σύνολα, π.χ. γίνεται λόγος για τὴν ἀνάπτυξη εὐφωνικοῦ *ι* μεταξύ τοῦ τελικοῦ *ν* τῆς προηγούμενης λέξης και τοῦ ἀρκτηκοῦ δυσπρόφερτου συμπλέγματος τῆς ἐπομένης λέξης, ὅπως *ἐν-ι-φταῖω*, *μέν-ι-χτυπᾶς*, *ἐν-ι-ξιχάννω* ἢ *γλιστριδα* ἀπὸ τὸ *γλιστρίδα*.

Ἡ ἀπέραντη ἀγάπη τοῦ συγγρ. για τὴν Κυπριακή διάλεκτο γίνεται φανερὴ στήν ἐπόμενη περικοπή: «Ἡ Κυπριακή διάλεκτος γοητεύει, ὅταν ἐκεῖνος πού τὴ μιλά ἢ τὴ γράφει τὴ χειρίζεται σωστά. Κι' αὐτὸ φαίνεται στὸν Μεσαίωνα με τὴ γλῶσσα, πού χρησιμοποίησε ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς στὸ *Χρονικό* του κι ἔδωκε τὸ ὀραιότερο πεζὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς, ὅπως και τὰ *Ἐρωτικά Ποιήματα* στήν Κυπριακή διάλεκτο τοῦ Μεσαίωνα, πού εἶναι τὰ ὀραιότερα λυρικά ποιήματα τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας.

Στὴ σημερινὴ μορφή τῆς διαλέκτου —συνεχίζει— τὰ ποιήματα τοῦ Λιπέρτη εἶναι τὰ ὀραιότερα λυρικά τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας και ἡ 9η Ἰουλίου τοῦ Βασίλη Μιχαηλίδη τὸ ὀραιότερο ἔπος τῆς Νεοελληνικῆς ἐπικῆς ποίησης». Ὑπερβολικός εἶναι και ὁ ἰσχυρισμὸς του ὅτι «ἡ Κυπριακή διάλεκτος με τὴ διατήρηση τῆς προφο-

ρᾶς τῶν διπλῶν συμφώνων καὶ τοῦ τελικοῦ ν στὰ οὐδέτερα καὶ στὴν αἰτιατικὴ τῶν ὀνομάτων πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴ ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη Νεοελληνικὴ διάλεκτο, ἀφοῦ εἶναι γνωστὰ τὰ ἀρχαῖα χαρακτηριστικὰ τῆς Τσακωνικῆς, τῆς Κατω-ιταλικῆς ἢ τῆς Ποντικῆς διαλέκτου.

Ἀκολούθως ἐπισημαίνεται ἡ διατήρηση στὴν Κυπριακὴ διάλεκτο τῆς ἀρχαίας κατάληξης -ιά δηλωτικῆς φωλιᾶς πτηνῶν ἢ ἐντόμων, π.χ. *σίλιονιά* (= φωλιά χελιδονιῶν), *σφητζιά* (= φωλιά σφηκῶν) κ.ἄ. ὅπως καὶ τῆς πανάρχαιας ρηματικῆς κατάληξης -ίσκω πού ἀπαντᾷ ἤδη στὴ Μυκηναϊκὴ (12ος π.Χ. αἰ.) π.χ. *κοντυνίσκω* (μτβ. καὶ ἀμτβ.) = κονταίνω, *χοντρυνίσκω* (= χοντραίνω), *φτωσῶνίσκω* (= πτωχεύω), *πελλανίσκω* (= τρελαίνομαι) κ.ἄ.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἐτυμολογία τῶν λέξεων ὁ συγγρ. παραδέχεται ὅτι ἀποτελεῖ ὀλισθηρὸ ἔδαφος. «Γιὰ νὰ ἐτυμολογήσῃ κανεὶς —γράφει— σωστὰ μιὰ λέξη πρέπει α) νὰ γνωρίζει τοὺς νόμους, πού διέπουν τὴ γλῶσσα ἐνὸς λαοῦ, β) νὰ κατέχει τὴν ἱστορία τοῦ λαοῦ στὶς διάφορες ἐθνικὲς περιπέτειές του καὶ τὶς σχέσεις του μὲ λαοὺς μὲ τοὺς ὁποίους ἤρθε σ' ἐπαφὴ καὶ γ) νὰ κατέχει τοὺς κανόνες τῆς φωνητικῆς ἐξέλιξης τῆς. Καὶ παρ' ὅλα ταῦτα εἶναι δυνατὸ νὰ ὑποπέσῃ σὲ σφάλματα».

«Ἡ ὀμιλουμένη Κυπριακὴ διάλεκτος —γράφει— πάνω στὴν ὁποία στηρίζεται τὸ Λεξικὸ τοῦτο εἶναι αὐτὴ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα καὶ περισσότερο αὐτὴ τῶν ἀνθρώπων τοῦ πεδινοῦ ιδιώματος, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ Κυπριακὴ διάλεκτος —προσθέτει— μπορεῖ νὰ χωρισθῇ σὲ δύο ιδιώματα, τὸ πεδινὸ καὶ τὸ ὄρεινόν, πού διαφέρουν μεταξύ τους κατὰ τὸ ὅτι τὸ ὄρεινὸ ἔχει ἀρχαιότερη μορφή καὶ σὲ πολλὰ στοιχεῖα πλησιάζει τὴ γλῶσσα τοῦ Μαχαιρᾶ τοῦ 15ου αἰ. μ.Χ.». Στὸ σημεῖο αὐτὸ δίνει ἓνα παράδειγμα: π.χ. ὁ τύπος *λυπούμεθαν* ἀπαντᾷ στὸν Μαχαιρὰ 372.10 καὶ *λυπούμεθαν* λέγεται σήμερον στὴν Πιττυλιά, ἐνῶ ὁ πεδινὸς τύπος εἶναι *λυπούμασιν*, *μάτιν* (= πουκάμισο) < ἀρχ. *ιμάτιον*, ἀπαντᾷ στὸν Μαχαιρὰ 222.12 καὶ ἔτσι λέγεται καὶ στὴν Τηλιρκά, ἐνῶ στὸ πεδινόν, *πουκάμισον*) (διάβαζε *ποκάμισον*). Γενικὰ τὸ ὄρεινὸ ἴδιωμα περιλαμβάνει ἀρχαιότερα λεξιλογικὰ στοιχεῖα καὶ τύπους καὶ φθόγγους, ὅπως *καρκά* < ἀρχ. *καρύα* λέγεται στὴν Πιττυλιά ἢ *καρυδιά*, ἐνῶ ὁ πεδινὸς τύπος εἶναι *καρυδιὰ*, *πιτύδιν* < ἀρχ. *πιτύδιον* λέγεται στὴ Μαραθᾶσα τὸ νεαρὸ πεῦκο, ἐνῶ στὸ πεδινόν *πευκούϊν*, *περδίτζιν*, *ἐβδομάδα*, *γδέρνω* λέγονται στὴν Πιττυλιά, ἐνῶ στὸ πεδινόν, *περτίτζιν*, *ἐβτομάα*, *χτέρνω* κ.ἄ. παρόμοια. Λέγονται ἐπίσης *φωδιὰ*, *ἀμμάδια*, *σπίδια* στὸ Παλαιχώρι τῆς Πιττυλιᾶς, δηλ. βρίσκονται ἀκόμα στὸ β' στάδιο τῆς φωνητικῆς τους ἐξέλιξης, ἐνῶ στὸ πεδινόν λέγονται *φωδιὰ*, *ἀμμάδια*, *σπίδια*.

Ἀκολούθως γίνεται διάκριση ἀνάμεσα στὰ τρία ἐν τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου. Τὸ πρῶτο ἐν εἶναι τὸ γ' πρὸς. τοῦ ρήματος *εἶμαι*, πού στὸ ἴδιωμα εἶναι *ἐναι* ἢ *ἐναι*

και ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποβολὴ τοῦ τελικοῦ φωνήεντος αὐτὸ γίνεται ἐν· τὸ δεύτερο πα-
ράγεται ἀπὸ τὸ θέλω, πού στῆ συνεκφορά του μὲ τὸν σύνδεσμο ἐξελίχτηκε ἀπὸ θέλω
νὰ σὲ θέλ νὰ > ἐν νὰ σχηματίζοντας μαζί μὲ τὸ νὰ τὸν μέλλοντα, π.χ. ἐν νὰ πάω (= θὰ
πάω)· τὸ τρίτον ἐν εἶναι τὸ ἀρνητικὸ μόριο δὲν > ἐν.

Διασαφηνίζεται ἐπίσης ὅτι τὸ τελικὸ ν μιᾶς λέξεως κατὰ κανόνα ἀφομοιώνεται
μὲ τὰ γράμματα β, γ, δ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, φ καὶ χ, μὲ τὰ ὁποῖα ἀρχίζει ἢ ἐπόμενη λέξη,
ὅπως ἐβ βαρετός, ἐγ γινίσκεται, μελ λάμνεις, ἐχ χάννω, κ.ἄ. Εἰδικὰ στὴν ἀφομοίωση
τοῦ ν μὲ τὸ θ δημιουργεῖται διπλὸ θθ τὸ ὁποῖο στῆ συνέχεια τρέπεται σὲ δύο ττ, ὅπως
ἀνθός > ἄθθός > ἀττός ἢ ἐν θέλω > ἐθ θέλω > ἐτ τέλω. Σημειώνει ὅτι ὁ τύπος μὲ δύο
ττ π.χ. συμπέττερος καὶ εἰδικὰ ὁ τ. ἐχ χέλω (= δὲν θέλω) θεωρεῖται 'χωριάτικος'.

Γιὰ τὸν τ. ἄνθρωπος εἰδικὰ σημειώνει ὅτι ἔχουμε ἄθρωπος μὲ τὴν ἀποβολὴ τοῦ ν
στοῦ σύμπλεγμα νθρ μπορεῖ νὰ τραπεῖ σὲ θρ ἀλλὰ ὁ τ. ἄθρωπος θεωρεῖται 'χωριάτικος'
καὶ ἀκόμη περισσότερο 'χωριάτικος' θεωρεῖται ὁ τ. ἄθρωπος μὲ τροπὴ τοῦ θρ > γρ.
Τὸ σχόλιό μου στὴν παρατήρηση αὐτὴ εἶναι ὅτι πραγματικὰ ὁ τ. ἄθρωπος ἤχεῖ πολὺ
λαϊκός, ὅχι ὅμως καὶ ὁ τ. ἄθρωπος, ὁ μόνος πού ἀκούεται ἢ μᾶλλον ἀκούεταν στὴν πε-
ριοχὴ Μόρφου, π.χ. ἄθρωπος τ' ἀθρώπου μοιάζει.

Σημειώνεται ἀκόμη ὅτι τὸ τελικὸ ς ἀποσιωπᾶται μπροστὰ σὲ οὐσιαστικά ἢ ἐπί-
θετα πού ἀρχίζουν μὲ διπλὸ σύμφωνο, ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα, ὅπως: τῆ ζωῆς,
τῆ ξερῆς, τοῦ παρᾶδες κ.ἄ. Καὶ ὅτι τὸ ἀρνητικὸ ἐν ἢ τὸ ὑποθ. ἄν, ὅταν προηγεῖται
τοῦ ἐν (= εἶναι) διπλασιάζουν τὸ ν, ὅπως ἐν ἐν καλός, ἄν ἐμ πελλός κ.ἄ. Ὁ τσιτα-
κισμὸς τοῦ κ πρὶν ἀπὸ τὸ ε ἢ ἰ εἶναι πασίγνωστος: τζερὲν, τζυρά κ.ἄ.

Γιὰ τὸ λεξικὸ δηλώνεται ὅτι περιλαμβάνει μόνον διαλεκτικὲς λέξεις. Δὲν περι-
λαμβάνονται δηλ. λέξεις τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς πού λέγονται καὶ στὴν Κυπριακὴ
ἐκτὸς ἂν διαφέρουν φωνητικὰ ἢ ἔχουν διαφορετικὴ σημασία ἀπὸ ἐκεῖνη τῆς Νεοελ-
ληνικῆς. Δὲν περιλαμβάνεται π.χ. ἡ λ. μαντζουράνα¹, γιατί εἶναι τῆς κοινῆς Νεοελ-
ληνικῆς, ἐνῶ περιλαμβάνεται ἡ λ. πάνιον γιατί διαφέρει φωνητικὰ ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸ
μπάνιο. Περιλαμβάνεται τὸ ρ. καλαφατίζω, ἂν καὶ εἶναι κοινὸ στῆ Νέα Ἑλληνικὴ,
ἐπειδὴ διαφέρει σημασιολογικὰ ἀφοῦ στὴν Κυπριακὴ σημαίνει 'δέρνω ἀνγλεῶς'. Τέ-
λος μπορεῖ μιὰ λέξη νὰ εἶναι κοινὴ ἀλλὰ εἶναι διαφορετικὰ τὰ παράγωγα π.χ.
γλίνα → γλινιάζω → γλινιασμένος.

Οἱ γλωσσολογικοὶ ὅροι πάνω στοὺς ὁποίους στήριξε ὁ συγγρ. τὶς προτάσεις του
παραθέτονται, γὰ νὰ φανεῖ ἡ διεργασία πού ἔγινε στὶς λέξεις μέχρις ὅτου φτάσουν
στὴ σημερινή τους μορφή (σσ. 21-23). Στὶς σσ. 24-27 βρίσκονται οἱ συντομογραφίες

1. Ὁ Κυπριακὸς διαλεκτικὸς τ. εἶναι μαζουράνα καὶ πλησιάζει τὸ βενετσιάνικο mazorana,
ἀπὸ ὅπου παράγεται.

και στις σσ. 31-233 καταλαμβάνουν σε δύο στήλες τὰ λήμματα τῆς Κυπριακῆς πού ἐτυμολογοῦνται μαζί με τὰ παράγωγά τους. Συνήθως τὸ λῆμμα ἐξαντλεῖται με τὴν ἐτυμολόγησή του, σπανιότερα ὅμως δίνεται κάποια χαρακτηριστική ἢ παροιμιώδης φράση γιὰ διευκρίνιση τῆς σημασίας τοῦ λήμματος. Τὸ ἴδιο τὸ λεξικὸ πρέπει νὰ λεχθεῖ ὅτι δὲν εἶναι πλήρες ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου ἀλλὰ ἐτυμολογικὸ λεξικὸ ἐπιλεγμένων τύπων τῆς Κυπριακῆς καὶ μάλιστα ἐντυπωσιάζει ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τουρκικῶν δανείων ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα μοῦ εἶναι ἀγνωστα. Σε ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐτυμολόγησιν ὁ συγγρ. κατὰ κανόνα εἶναι πειστικὸς καὶ δείχνει τὴ μεγάλη του ἐπιδεξιότητα στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἐκάστοτε προβλήματος.

Ἐπάρχουν ὥστόσο περιθώρια κάποιας βελτίωσης καθὼς παρατηρήθηκε ὅτι δὲν ἔγινε ὁ διαχωρισμὸς στὸ ἔτυμο ἀνάμεσα στὸν ἀρχαῖο καὶ τὸν μεταγενέστερο τύπο. Τὸ 80% περίπου τῶν ἐτύμων τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ὡς ἀρχαῖα στὴν πραγματικότητα μαρτυροῦνται μόνο στὴ μεταγενέστερη ἑλληνική. Καμιὰ φορὰ τὸ λῆμμα πού δίνεται δὲν εἶναι τὸ ἐνδεδειγμένο· ἔτσι στὴν περιοχὴ Μόρφου ἀκούεταν ἀνάγκιον (ἀντὶ ἀγνάγκιον τοῦ λεξικοῦ) πού ἴσως ἔπρεπε νὰ τεθεῖ πρῶτο καὶ δεῦτερο τὸ ἀγνάγκιον, ἀφοῦ εἶναι πιὸ κοντὰ στὸ ἔτυμο ἐναντίον· ἢ ἀῤερονάριον (= ἀχυρώνας) ἔπρεπε νὰ προτιμηθεῖ ἀπὸ τὸν ὤελωνάριον γιὰ τὸν ἴδιο λόγο στὴν περιοχὴ Μόρφου ἀκούεταν ἢ φρ. πού τὸν τζαιρόν τοῦ ἔκπαλαι καὶ ὁ τ. ἔκπαλαι ἔπρεπε νὰ προτιμηθεῖ ἀπὸ τὸν ἔππαλαι. Κάποτε ἢ ἐξήγηση τοῦ λήμματος δὲν εἶναι ἀρκετὰ σαφής, π.χ. ἀγνάγκιον ἐρμηνεύεται 'κάτι ἐναντίον τοῦ ψύχους πρὸς προφύλαξιν', πού δὲν φαίνεται ἀν πρόκειται γιὰ χῶρο ἀπάγκιο ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ προφυλαχθεῖ ἀπὸ τὸ ψῦχος κι' ὅχι ροῦχο ἢ κάτι ἄλλο προστατευτικόν· ἢ μάλλα ἐξηγεῖται 'μεγάλα ἢ πολλὰ μαλλιά', ὅμως στὴν περιοχὴ Μόρφου μάλλα εἶναι ἢ τρίχα. Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς εἶναι λεπτομέρειες πού δὲν μειώνουν τὴ γενναία αὐτὴ συμβολὴ στὴν ἐτυμολόγησιν ἀρκετῶν λημμάτων τῆς Κυπριακῆς.

Στις σσ. 225-44 δίνεται κατάλογος τῶν χρόνων τῶν ρημάτων καὶ στις σσ. 245-250 «Δείγματα τῆς διαλέκτου σε ρέοντα λόγο»: ἓνα σύντομο παραμῦθι, ἓνας μῦθος κι' ἓνα σύντομο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «9η Ἰουλίου 1821 ἐν Κύπρῳ» τοῦ Βασίλη Μιχαηλίδη. Τέλος στις σσ. 253-265 ὑπάρχει τὸ «Τοπωνυμικὸ Παράρτημα» ὅπου ὁ σ. ἐτυμολογεῖ ἐλάχιστα νέα τοπωνύμια, ἀλλὰ ἀναφέρεται στὴν ἐτυμολογία καὶ τὴν ἱστορία μερικῶν τοπωνυμίων γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγραψε ὁ Σίμος Μενάρδος στὸ Τοπωνυμικὸ τῆς Κύπρου (*Ἀθηνᾶ* 1906, 315-421) διορθώνοντας ὅσα θεωρεῖ ἐσφαλμένα. Πουθενὰ ἢ εὐθυκρισία τοῦ συγγρ. δὲν εἶναι τόσο ἀποδεκτὴ καὶ ἢ γνώση του τόσο ἀκριβῆς ὅσο στὰ τοπωνυμικά με τὰ ὁποῖα κλείνει τὸ ἔργο του. Ὅπως συμβαίνει καὶ με ἄλλα ἔργα του ἐντυπωσιάζεται κανεὶς κι' ἐδῶ τόσο ἀπὸ τὴ λογισύνη τοῦ συγγρ. ὅσο κι' ἀπὸ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης του.

Θὰ κλείσω τὴ σύντομη αὐτὴ παρουσίαση μὲ τὸ Προλογικὸ σημείωμα τοῦ συγγρ. γιὰ νὰ φανεῖ ἡ σοβαρότητα τῆς προσπάθειάς του. «Τὸ ἔργο τοῦτο —γράφει— εἶναι μὲν προϊὸν τῶν γηρατειῶν μου, ἀλλ' ὡς ἐλπίζω, δὲν θὰ εἶναι καὶ τὸ «Κύκνειον ἄσμα» μου. Ξεκίνησα τὴν ἐπιστημονικὴ μου σταδιοδρομίαν πρὶν 60 ἀκριβῶς χρόνια τὸ 1936 μὲ τὴ γλωσσολογία ἐκδίδοντας τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ μου «Περὶ τῶν ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ καὶ Νεωτέρᾳ Κυπριακῇ Ξένων Γλωσσικῶν Στοιχείων» καὶ καταλήγω σήμερον τὸ 1996 πάλι μὲ τὴ Γλωσσολογία.

Μεγάλαν πρᾶγματ' ἐστὶν ἡ ζωὴ μου δὲν ἔκαμα, ἀλλὰ ὅ,τι ἔκαμα τὸ ἔκαμα μὲ ἐνθουσιασμῷ καὶ ἀγάπῃ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν λαόν, τοῦ ὁποῦ ἠθέλω νὰ εἶμαι ζωντανὸν κύτταρον. Γι' αὐτὸ θὰ συνεχίσω νὰ ὑπηρετῶ τὴν Ἐπιστήμην μέχρι πέρατος τῆς ζωῆς μου, γιὰτὶ γνωρίζω ὅτι ἡ γῆρας τίμιον οὐ τὸ πολυχρόνιον οὐδὲ ἀριθμῷ ἐτῶν μεμέτρηται' (Σοφ. Σολομ. 4.3.).

Δὲν θὰ παύσω λοιπὸν νὰ διακονῶ ταπεινὰ μὲ ἀφοσίωσιν ἱεροφάντη τὸ ἱερὸν τέμενος τῶν Μουσῶν καὶ ὅπου ἄλλοῦ μὲ χρειαστῆ ἢ πατρίδα μου καὶ εἴη μοι ὁ θεὸς βοηθός.

Λεμεσός, πρόσφυγας ἀπὸ τὴν Ἀμμόχωστο

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ